

Ubóstwo energetyczne – (wciąż) palący temat

Article by Katalin Csiba

November 14, 2018

Choć ciężko to sobie wyobrazić, to w roku 2016 w Europie wciąż jeszcze żyją ludzie, zmuszeni zimą do wyboru między posiłkiem a ogrzaniem mieszkania. To rzeczywistość jednej z najbardziej rozwiniętych globalnych gospodarek – Unii Europejskiej. Kraje, doświadczające tego problemu najmocniej, to nie te z bardziej surowym klimatem na północy kontynentu, lecz te, w których znajdziemy stare, nieefektywne budynki, sprywatyzowany rynek wynajmu, niski poziom ochrony socjalnej i usług publicznych, a przede wszystkim niski poziom dochodów gospodarstwa domowego w stosunku do cen energii. Jedynie spójne, całościowe podejście, w którym regulacje rynkowe i wsparcie ze strony polityki społecznej działają na rzecz osiągnięcia tego samego celu, daje szansę na rozwikłanie tego problemu.

Czym jest ubóstwo energetyczne?

To szczególny rodzaj deprivacji materialnej, w której gospodarstwo domowe nie jest w stanie zużywać odpowiedniej do zachowania godnego poziomu życia ilości energii po cenie, którą jest ono w stanie zapłacić. Termin ten odnosił się do ogrzewania jako do największej części kosztów zużycia energii, ale jego dzisiejsze definicje uwzględniają również chłodzenie, oświetlenie, ogrzewanie wody, gotowanie, mrożenie, a nawet koszty transportu. Ubóstwo energetyczne ma okropne konsekwencje – zarówno dla jednostek, jak i całego społeczeństwa. Głównym, bezpośrednim skutkiem zdrowotnym niedogrzanych domów jest nie tylko hipotermia, ale również wynikiłe z upadków obrażenia, choroby układu oddechowego, grypa czy zawał serca – zjawiska, które mogą uderzyć jeszcze długo po zmianie warunków życia. Badania na temat psychologicznych skutków zimnych domów wskazują z kolei na zwiększone ryzyko depresji i stanów lękowych. Skutki tego stanu rzeczy odczuwa społeczeństwo, jako że ubóstwo energetyczne przyczynia się do dziedziczenia biedy gdy dzieci wracają do domu uczyć się w niedogrzanych, kiepsko oświetlonych pokojach. Osoby starsze, dzieci, gospodarstwa z rodzicami samotnie wychowującymi swe dzieci, osobami z niepełnosprawnościami lub żyjącymi samotnie – oto główne grupy, które są podatne na ten problem. Osoby go doświadczające często wstydzą się prosić o pomoc, co może świadczyć o tym, że skala tego zjawiska może być większa niż podawane dziś szacunki.

Istnieją unijne wskaźniki, dające wyobrażenie o skali ubóstwa energetycznego oraz jego porównania między poszczególnymi krajami, nie są jednak rzecz jasna w stanie zejść do poziomu wskazania indywidualnych gospodarstw domowych potrzebujących pomocy. Ankieta UE dotycząca dochodów i warunków życia (EU SILC) wykazała, że w roku 2013 10,7% mieszkańek i mieszkańców UE (54 miliony osób) nie było w stanie w dostateczny sposób ogrzać swoje domy. Mniej więcej taka sama ilość ludzi miała zaległości w płaceniu rachunków, a jeszcze więcej – 15,6% – żyło w mieszkaniach z przeciekającym dachem, zawilgoconymi ścianami czy w inny sposób nieadekwatnymi do ich podstawowych potrzeb. Wskaźniki te nie zmieniły się od tego czasu znacząco. Co gorsza, nie uległy poprawie właściwie od roku 2010 – i to pomimo faktu, że Unia zobowiązała się do zmniejszania ilości ludzi, zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, a więc grupy w dużej mierze pokrywającej się z osobami, doświadczającymi ubóstwa energetycznego.

Istnieje szereg powodów, dla których powinniśmy mierzyć się z ubóstwem energetycznym, a nie tylko z ubóstwem jako takim. Po pierwsze, działania skierowane na zapobieganie biedzie bardzo często opierają się na świadczeniach pieniężnych, co w wypadku ubóstwa energetycznego jest raczej krótkofalowym rozwiązaniem – nawet mimo tego, iż niskie dochody stanowią jego istotny czynnik. Gospodarstwa domowe doświadczają go często dlatego, że ich dom czy mieszkanie są słabo ocieplone, a urządzenia na prąd czy gaz – stare i nieefektywne. Rozwiązanie tego typu problemów może mieć długofalowy charakter, wymaga jednak większych inwestycji. Drugim, praktycznym powodem do wyróżniania ubóstwa energetycznego jest fakt, iż dostępne na potrzeby efektywności energetycznej finansowanie ze środków UE nie zawsze nakierowane jest na najbardziej potrzebujące wsparcia gospodarstwa domowe. Powinny one stać się ich priorytetowymi odbiorcami aż do momentu, gdy wskaźnik ubóstwa energetycznego spadnie do zera. Musimy być w stanie sprawnie zidentyfikować takie gospodarstwa domowe, biorąc pod uwagę poziomy ich dochodów oraz wydatków na energię, a także efektywność energetyczną budynku. Istnieje szereg badań naukowych, dotyczących wad i zalet zróżnicowanych podejść do tego tematu – brak wiedzy nie powinien zatem stanowić dla samorządów, państw członkowskich czy Unii Europejskiej wymówki dla opracowania adekwatnej definicji, opartej na już dostępnych lub koniecznych do zebrania danych.

Jak najlepiej walczyć z ubóstwem energetycznym?

Dostępna jest szeroka gama narzędzi – kluczowym elementem jest tu jednak zintegrowane podejście, uwzględniające zarówno aspekty polityki energetycznej, jak i społecznej. Jeśli ministerstwo zajmujące się kwestiami socjalnymi chce chronić narażone na problem gospodarstwa domowe za pomocą porad i świadczeń, a ministerstwu odpowiedzialnemu za energetykę nie przeszkadzają dostawcy prądu, odcinający go osobom zalegającym z rachunkami i zapominający o ich ponownym przyłączeniu w zimie, wówczas ogólny efekt podejmowanych działań nie będzie imponujący.

Taryfy socjalne

Niektórzy Zieloni mogą uznać, że zmniejszenie ceny energii tworzy negatywny bodziec do jej nadmiernej konsumpcji zamiast do stawiania na efektywność energetyczną. Dedykowane taryfy socjalne oznaczają jednak, że ceny mogą mieć charakter progresywny, a gospodarstwa domowe o niskich dochodach nie będą karane za to, że są ubogie. Zwolennicy wolnego rynku atakują tego typu postulaty – są one jednak bardzo efektywnym narzędziem do uniknięcia wpadania w spiralę zadłużenia oraz możliwości zbilansowania domowego budżetu aż do czasu, gdy zwiększą się dochody i tym samym siła nabywczą.

Ochrona wrażliwych grup konsumentów

Większość państw członkowskich (za wyjątkiem Bułgarii i Czech) realizuje jakąś formę ochrony przed spowodowanym niepłaceniem rachunków odłączeniem od sieci energetycznej w okresie zimowym – w praktyce jednak okazuje się ona często nieefektywna. Gospodarstwa domowe odcina się czasem za brak wniesionych opłat w miesiącach letnich. W efekcie, mimo istniejących zabezpieczeń, pozostają one bez dostępu do usług ciepłowniczych. Istnieją jednak pewne możliwości przejścia przez zadłużone gospodarstwa do innego dostawcy, oferującego im bardziej korzystne taryfy, nawet w wypadku posiadania przez nie zadłużenia (Dania, Francja, Luksemburg, Wielka Brytania).

Efektywność energetyczna

Poprawa efektywności energetycznej stanowi najlepsze, długofalowe rozwiązanie problemu ubóstwa energetycznego. Potrzebne jest jednak więcej lepiej nakierowanych środków. Musimy pamiętać, że znaczna część wrażliwych konsumentów żyje w budownictwie socjalnym, w którym wyzwaniem staje się kwestia komunikacji między wynajmującym a najemcą. Holandia oraz państwa skandynawskie okazują się liderami wśród państw

członkowskich w zakresie poprawy efektywności energetycznej w budownictwie społecznym. Niektóre inne kraje UE z kolei niemal w ogóle nie mają tego sektora, w efekcie czego wsparcie powinno być nakierowane na obsługę prywatnego rynku najmu. Musimy jednak zauważyć, że budownictwo komunalne stanowi najprawdopodobniej najlepszy, najbardziej efektywny sposób na wsparcie rodzin o niskich dochodach – jego rozwijanie powinno być zatem priorytetem dla każdego państwa członkowskiego.

Doradztwo oraz dzielenie się informacjami

Zapewnienie konsumentom dostępu do adekwatnych informacji jest kluczową kwestią. Regulatorzy oraz organizacje pozarządowe mają tu do odegrania istotną rolę. Narażone na ubóstwo energetyczne gospodarstwa domowe często nie dysponują dostateczną wiedzą, umożliwiającą im negocjowanie z dostawcami energii. Tam, gdzie dostępne jest wsparcie i doradztwo, tam osoby ubogie radzą sobie lepiej ze swoimi długami. NGOsy w niektórych krajach walczą o bardziej inteligentne liczniki, więcej czytelnych informacji na rachunkach za energię oraz bezpośrednie informowanie konsumentów o tym, że na rynku dostępne są opcje z bardziej korzystnymi cenami.

Dobre praktyki z różnych stron UE

Inicjatywy tego typu działają najlepiej, gdy angażują lokalne społeczności oraz organizacje społeczne. Trwający pięć lat projekt REELIH, realizowany przez Habitat for Humanity International przy wsparciu finansowym USAID polega na testowaniu oraz wdrażaniu wieloźródłowego finansowania inicjatyw renowacyjnych dla gospodarstw domowych o niskich dochodach w Armenii oraz Bośni i Hercegowinie. Projekt ACHIEVE, finansowany przez Komisję Europejską, działa w pięciu krajach. Ma za zadanie opracowanie programów doradczych dla wrażliwych grup konsumentów, a także dostarczanie im efektywnych pod względem zużycia energii czy wody urządzeń, umożliwiających im oszczędzanie na rachunkach. Porady stanowią kluczowe narzędzie wsparcia dla osób będących beneficjentami programu. Inną udaną inicjatywą, realizowaną przez sektor pozarządowy, jest obóz rekonstrukcyjny budownictwa socjalnego na Węgrzech, pomagający najemcom zaniedbanych lokali komunalnych, borykających się często z zadłużeniem. Projekt ten pomaga im poprzez kontakt z ekspertami i współpracę z wolontariuszami przygotować własną renowację.

Stan gry

Słowa komisarza do spraw unii energetycznej, Maroša Šefčoviča, są bardzo zachęcające. „Musimy je (ubóstwo energetyczne) mierzyć i współpracować w kwestii walki z tym problemem. Nie jest to coś, co jeszcze rok temu było czymś oczywistym”. Brak planów Komisji co do stworzenia ogólnounijnej definicji, kodyfikującej co najmniej najważniejsze elementy opisów zjawiska, stosowanych w poszczególnych państwach członkowskich, jest jednak czymś rozczarowującym. Z drugiej strony warto wspomnieć, iż KE opublikowała ogłoszenie dotyczące oferty stworzenia obserwatorium ubóstwa energetycznego, które monitorować ma sytuację w Europie oraz świadczyć wsparcie techniczne. Miejmy nadzieję, że już wkrótce poznamy rezultaty tego przetargu. Komisja aktywnie działa w zakresie tworzenia publikacji na ten temat, takich jak opracowanie dotyczące możliwości finansowania inwestycji w efektywność energetyczną w gospodarstwach o niskich dochodach. Insight-E, doradzający KE think-tank, opublikował materiał na temat oceny zabezpieczeń przed odłączeniem energii, taryf socjalnych oraz świadczeń pieniężnych. Poza pracą teoretyczną Komisja powinna również zaproponować czytelny mandat, dotyczący uznania zmagających się z ubóstwem energetycznym gospodarstw domowych za priorytet przy finansowaniu działań z zakresu poprawy efektywności energetycznej, na przykład w ramach opublikowanego w listopadzie 2016 roku pakietu „Czysta energia dla wszystkich”. Ubóstwo energetyczne oraz wrażliwi konsumenci nie są niestety głównym punktem odniesienia tej inicjatywy, co może oznaczać przegapienie rzadkiej okazji do zmierzenia się z najbardziej palącą kwestią w ramach Unii Europejskiej – rosnącymi nierównościami. Jak zauważa

publikacja „Handbook on Energy Poverty”[1] „mechanizmy te mogą uwzględniać dyrektywę o efektywności energetycznej, wprowadzającą wymóg przeznaczania określonej części środków na ten cel na walkę z ubóstwem energetycznym poprzez renowacje, podejmowane w gospodarstwach domowych o niskich dochodach. (...) Fundusze te powinny być również kierowane do państw członkowskich w Europie Środkowej, Wschodniej oraz Południowej, gdzie problem ten jest najszerzej rozpowszechniony”.

[1] Publikacja „Energy Poverty Handbook” powstała w biurze europoła frakcji Zielonych/Wolnego Sojuszu Europejskiego, Tamasa Meszericsa. Wybrane do niej artykuły prezentują wielowymiarowe spojrzenie na problem ubóstwa energetycznego, rekomendowane działania polityczne oraz oddolne inicjatywy z różnych stron Europy. Przewodnik ten ma za zadanie dostarczyć pełen zestaw wiedzy, potrzebnej aktywistom i politykom do walki o lepsze regulacje, jak również odniesienia do najbardziej aktualnej wiedzy akademickiej, mającej wesprzeć doradców i ekspertki w opracowywaniu dalszych pomysłów i narzędzi walki z ubóstwem energetycznym.

Katalin Csiba is a policy advisor in the European Parliament at the office of MEP Tamás Meszerics, member of The Greens/EFA group. She is responsible for the MEP’s policy work in the EMPL Committee and her particular field of interest is energy poverty and household debts.

Published November 14, 2018

Article in Polish

Translation available in English

Published in the *Green European Journal*

Downloaded from <https://www.greeneuropeanjournal.eu/ubostwo-energetyczne-wciaz-palacy-temat/>

The Green European Journal offers analysis on current affairs, political ecology and the struggle for an alternative Europe. In print and online, the journal works to create an inclusive, multilingual and independent media space. Sign up to the newsletter to receive our monthly Editor's Picks.